

Bebyggelse fra førromersk jernalder i Viborgs nordlige del

Kamilla Fiedler Terkildsen, Mikael
Holdgaard Nielsen, Mikkel Kiildsen og
Sidsel Wåhlin

Kulturhistorisk rapport 91, 2017

Bygherre: Viborg Kommune

ISBN xxx-xx-xxxxx-xx-x

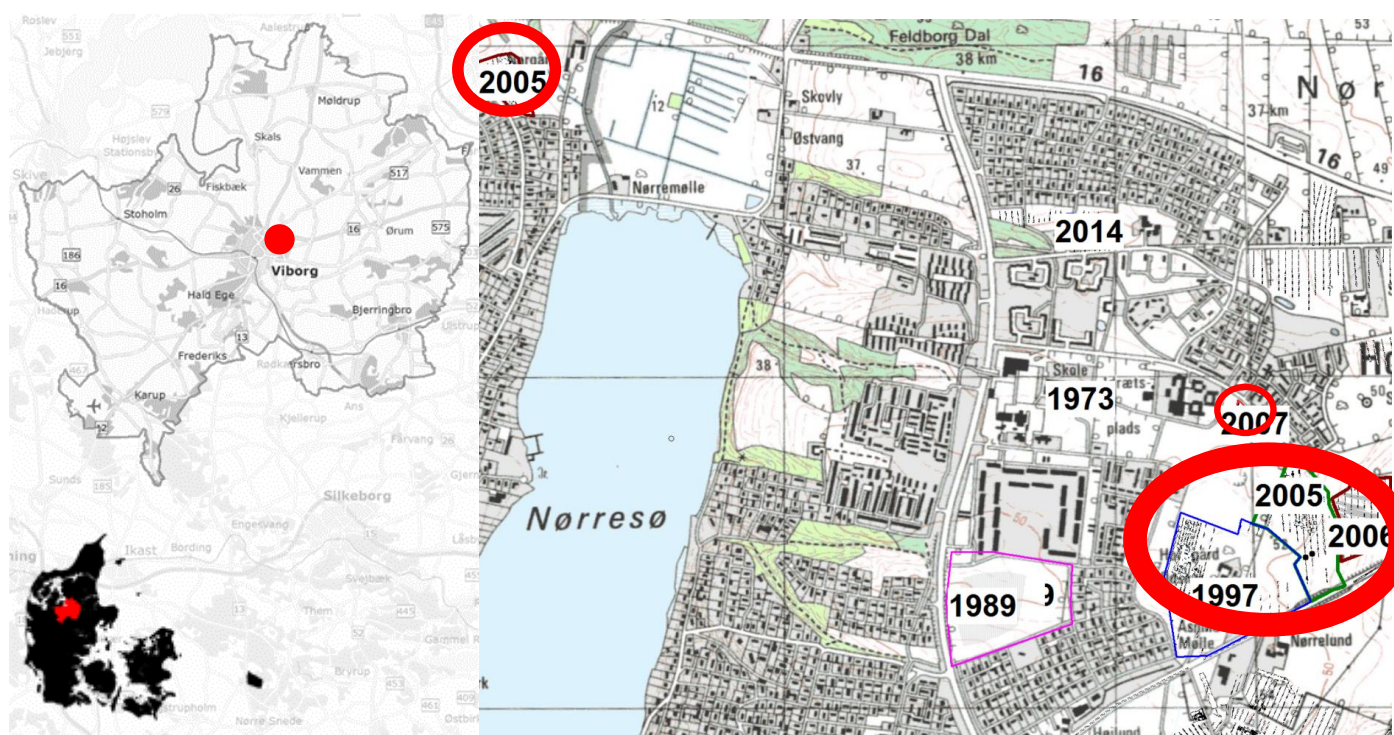
**VIBORG
MUSEUM**

Indledning

Viborg har vokseværk. Arkæologerne har fulgt med denne vækst – eller rettere været et skridt foran udviklingen. Arealer, der blev udlagt til udstykning, er blandt andet blevet undersøgt, før de store entreprenørmaskiner gik i gang.

I den nordøstlige del af Viborg har det ført til undersøgelsen af flere områder med bebyggelse fra den ældste jernalder. Bebyggelserne ligger så tæt, at de må ses i en sammenhæng. Det giver os et enestående godt billede af bebyggelsesmønstret og udnyttelsen af landskabet i området nord og vest for Nørresø i perioden fra omkring 500-200 f.Kr.

Denne rapport er skrevet med baggrund i udgravninger ved Arildsvej i 2005, ved Odshøj i 1997 og 2005 og ved Musikbørnehaven ved Skaldehøjvej i 2007.

Figur 1. Udgravningens placering er markeret med en rød ring. Nederst t.v.: Viborg Kommune markeret på Danmarks kortet.

Viborg Museums j.nr.:
Lokalitetsnavn:
Sogn og kommune:
Fund og Fortidsminder:

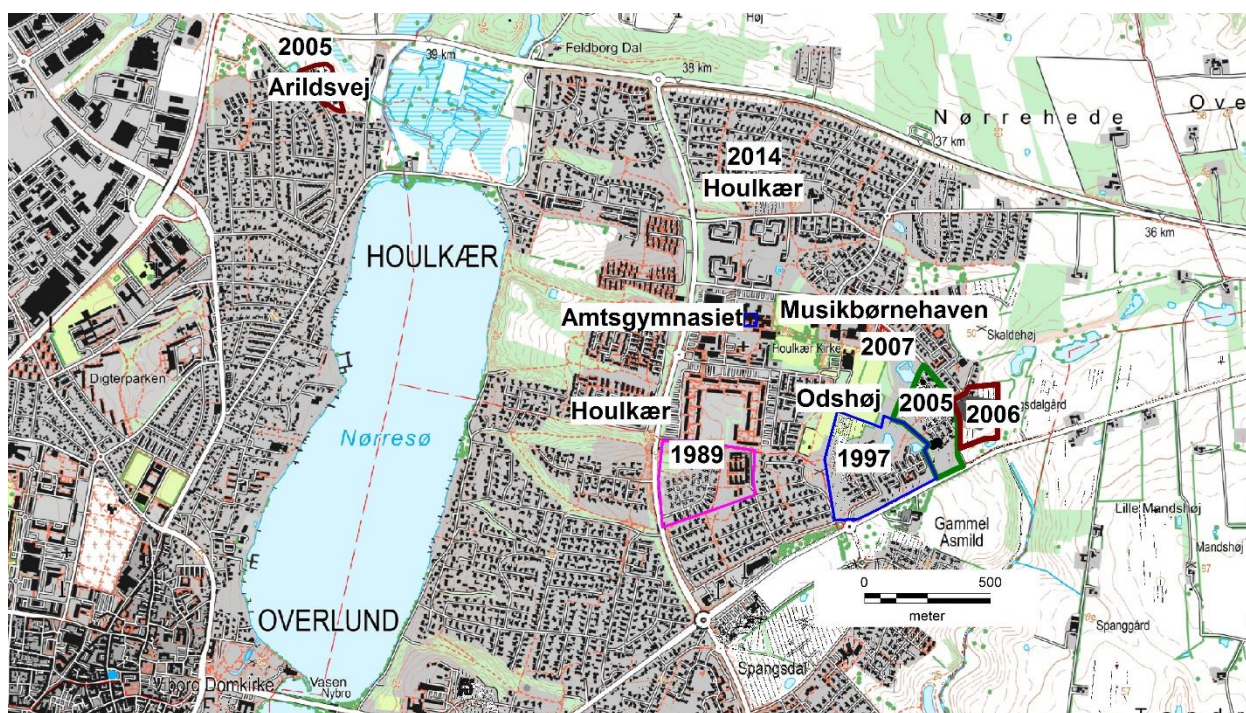
VSM G414, F712, 09357
Arildsvej, Odshøj, Musikbørnehaven
Viborg og Asmild Sogn i Viborg Kommune.
130815-300, -516, -517 samt 130801-100, -25, -126, -127, -139, -143, -144, -269

Forsidefoto:

Oversigtsfoto af feltet ved Arildsvej.

Copyright
Viborg Museum 2017

Indeholder data fra Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering, WMS-tjenesten

Figur 2. Oversigtskort over den nordøstlige del af Viborg med de omtalte lokaliteter.

Prøvegravninger og udgravninger

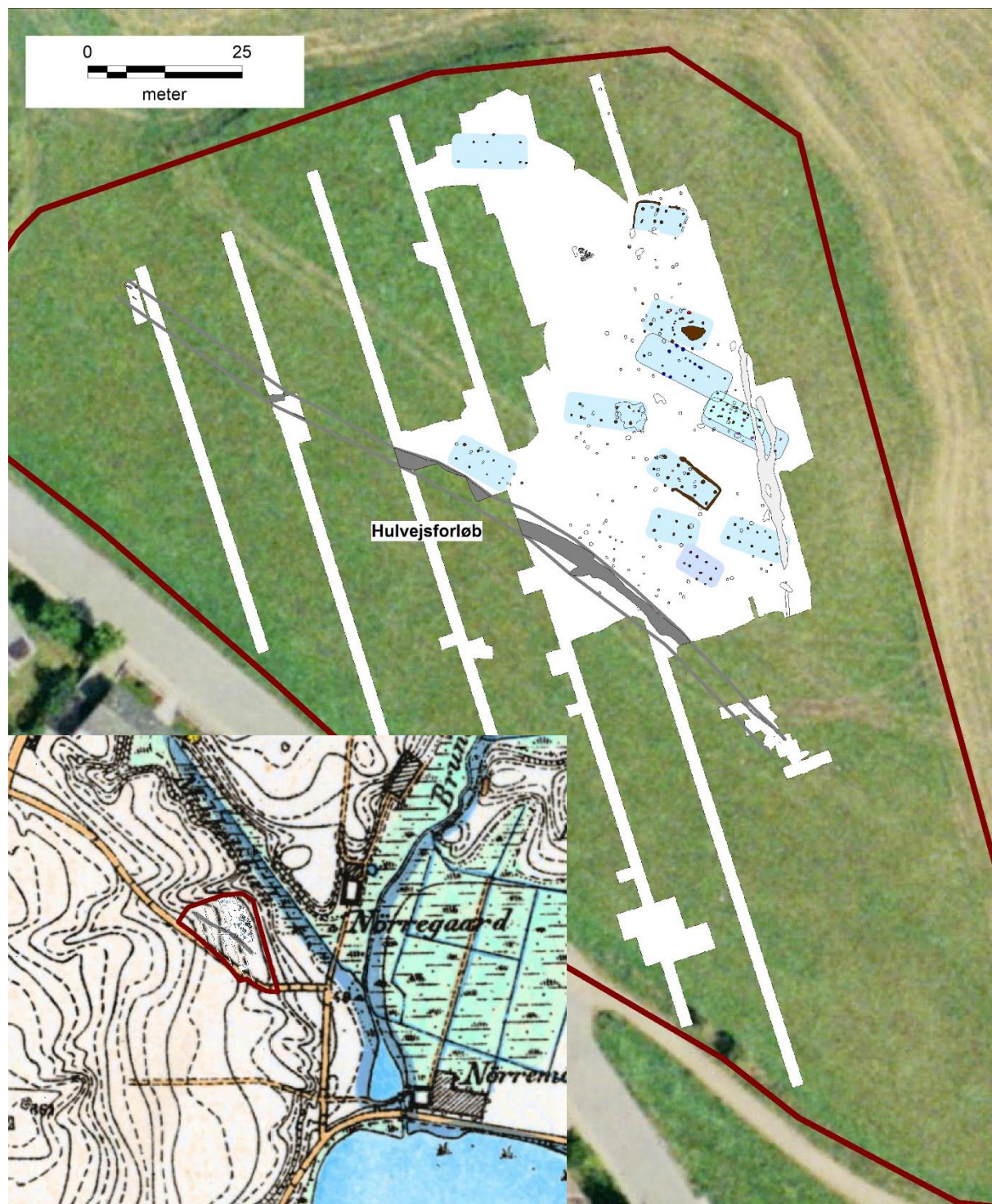
Under mulden ligger spor efter vores forfædres huse og aktiviteter. Sporene har været der i årtusinder uden, der er blevet taget notits af dem. De dukker op, når der skal bygges nye huse og de ødelægges af anlægsarbejdet. Derfor undersøger arkæologer på forhånd, om der er nogen, der har været der før os, når der laves nye udstykninger. Ved prøvegravninger graves mulden af i to meter brede grøfter, der graves med 15-20 meters afstand hen over arealet. Under mulden kan man i undergrunden se sporene af tidligere tiders nedgravninger som mørke pletter. På den måde kan arkæologerne se, om der tidligere har boet folk i området. Nedgravningerne kan være spor efter gruber, hvor man har taget ler. Endnu vigtigere er det, at der også ses spor efter de stolper, der var en del af fundamentet til datidens huse. Ud fra måden stolperne står i forhold til hinanden, kan man se formen på huset. Sammen med de genstande, man finder, er det med til at fortælle om alderen på bebyggelsen.

Hvis der ved prøvegravningen fremkommer spor af fortidsminder, laves der en egentlig udgravning. Så rømmes mulden af i et større område. Alle anlæg bliver målt op. Herefter bliver de snittet og registreret - dvs. halvdelen af anlægget graves væk, så formen, dybden og udseendet af f.eks. stolpehullet kan beskrives.

Figur 3. Mulden er rømmet af et felt ved Arildsvej. Spor af husene og andre anlæg ses som mørke nedgravninger.

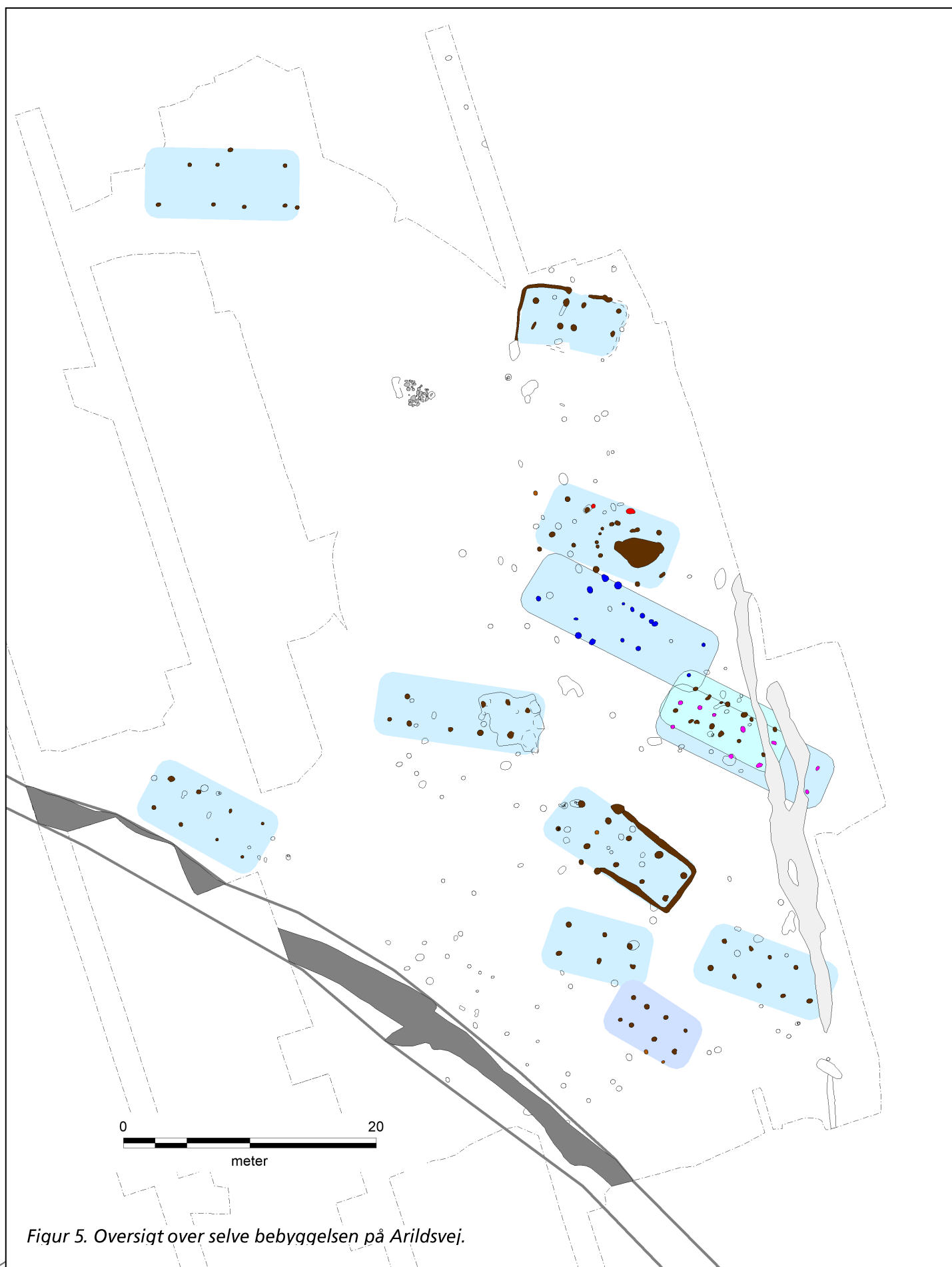
Arildsvej

Figur 4. Oversigt over det prøvegravede område ved Arildsvej på baggrund af luftfoto fra 2004. Nederst til højre ses pladsens topografiske placering på kanten af Mikkelsbæk på baggrund af de høje målebordsblade.

På højningen vest for Mikkelsbæk, mindre end 500 meter nord for Nørresø, blev der i 1995 lavet en prøvegravning af et ca. 2 ha. stort område. I den nordøstlige del af arealet fremkom spor efter bebyggelse fra førromersk jernalder. Her blev der udgravet et område på ca. 4000 m².

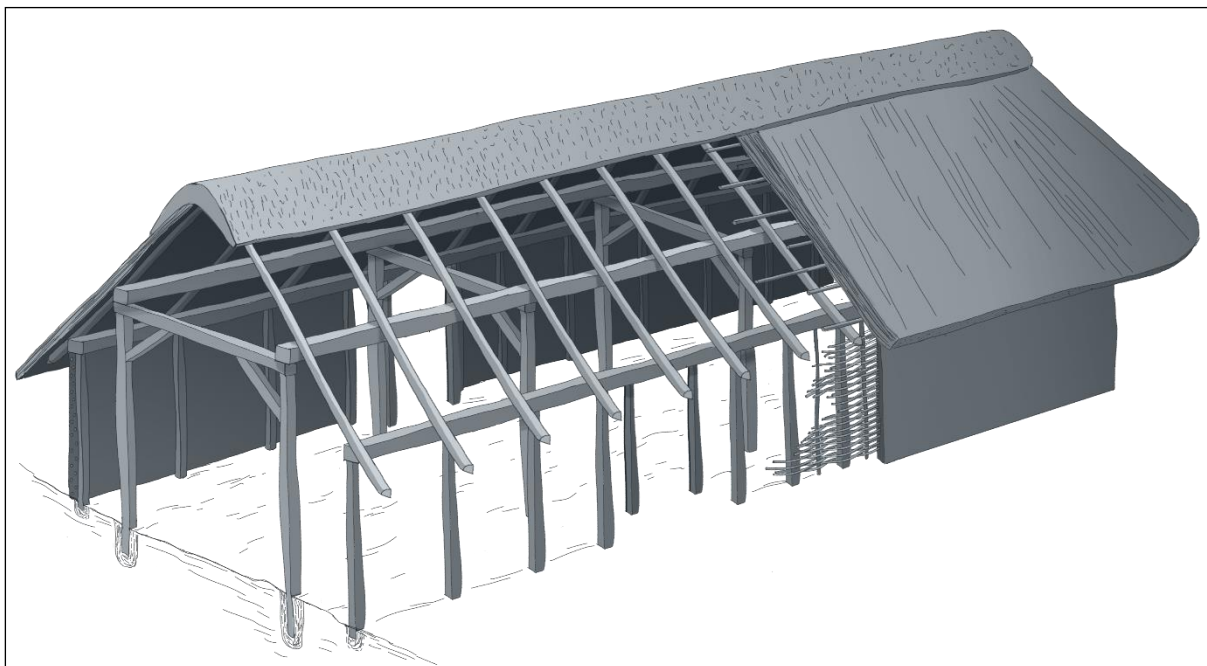

Figur 5. Oversigt over selve bebyggelsen på Arildsvej.

Inden for området blev der fundet spor af 12 huse. De er typiske for jernalderens begyndelse, og konstrueret med parvise stolper placeret i to rækker inde i huset, således huset på langs deles op i tre "skibe". Hustypen kaldes derfor "treskibede" langhuse.

Det er en form for typehuse, der opstår tidligt i bronzealderen og forbliver den mest almindelige hustype frem til starten af middelalderen. Afstanden mellem de tagbærende stolper indbyrdes og til væggen ændrer sig, og husets længde er varierende i gennem perioden. Hustypen er den samme gennem over 2500 år (ca. 1600 f. Kr 1000 e.Kr).

Figur 6. Rekonstruktionstegning af et treskibet langhus med sætvis tagbærende stolper. Illustration: Jeanette Nørgaard, © Viborg Museum

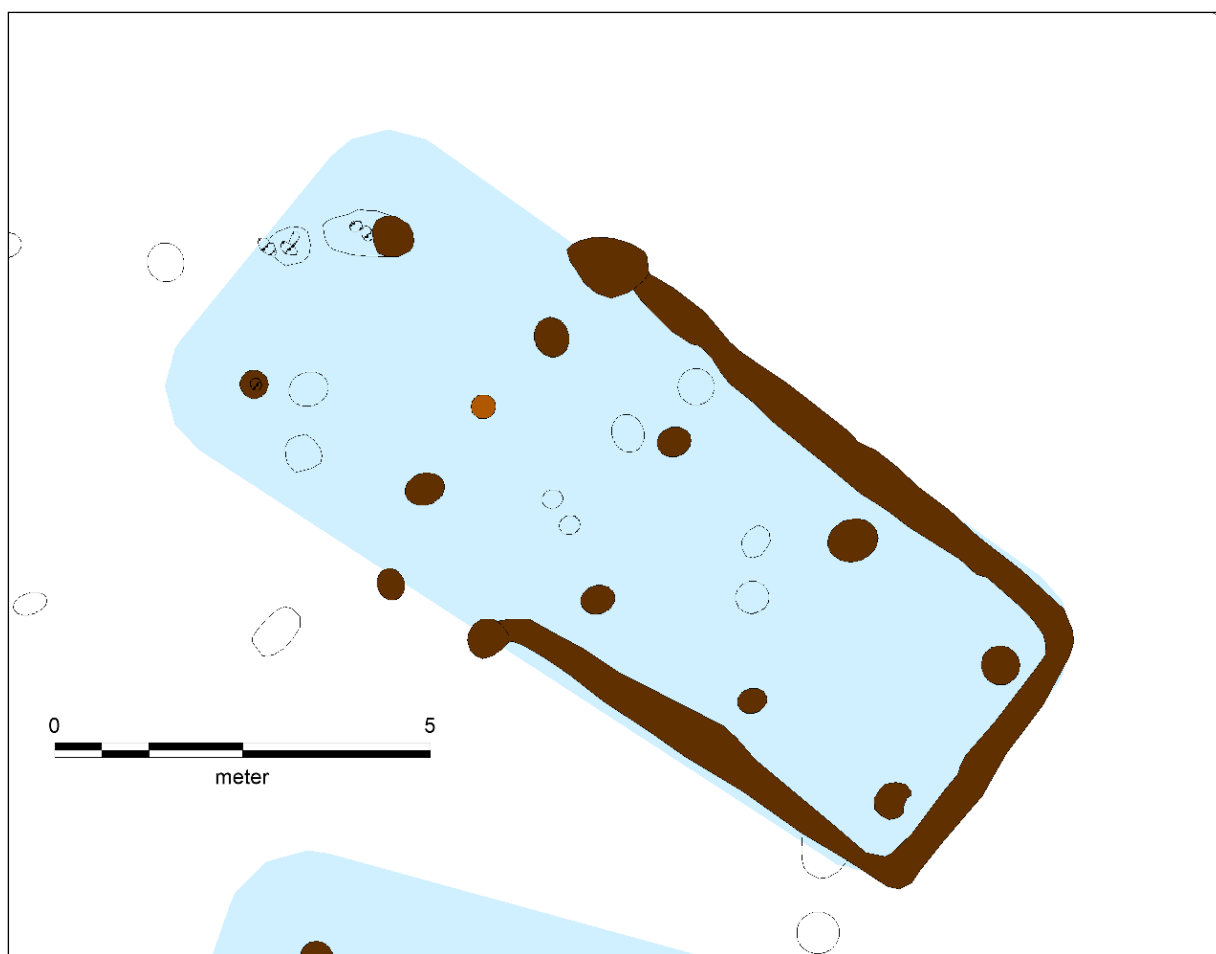
Væggene kan også være konstrueret forskelligt, men i begyndelsen af jernalderen ses det ofte som væggrøfter, hvor der har stået stolper til væggen. Andre gange ses spor af væggen som enkeltstående stolper, men formodentlig har alle huse haft væg bestående af risflet dækket af lerklining. Væggene var ofte mindre dybt nedgravede end de tagbærende stolper inde i huset, og derfor er sporene af væggen ikke altid bevaret. Det er også tilfældet ved Arildsvej, hvor bevaringsgraden ikke er så god. Det viser sig bl.a. ved, at kun enkelte huse har bevaret væggrøft.

De 12 huse varierede i længde fra ca. 7 til 15 meters længde, men var alle ca. 5 meter brede, hvilket var ret almindeligt for periodens huse. I husets vestende var der beboelse, mens der i østenden var stald. Det gælder formentlig også de små huse, hvor der blot ikke har været plads til så mange dyr.

Nogle af husene ligger nærmest oven i hinanden. De kan således ikke have været i brug samtidig, men har afløst hinanden. Det er for så vidt ikke så overraskende, da de træbyggede huse formentlig ikke holdte mere end 30-40 år. Ud fra husenes placering må der være mindst tre bebyggelsesfaser på pladsen. Hvis det er tilfældet har pladsen været beboet i en periode på ca. 100 år med tre samtidige gårdenheder. Har der kun ligget en eller to gårde af gangen bliver perioden i stedet mellem 150 til 300 år.

Området øst for er ikke prøvegravet, men her falder det relativt stejlt ned mod Mikkelsbæk, så det er ikke sandsynligt, at bebyggelsen har været meget større i den retning.

Husene og lerkarskårene daterer pladsen til den tidligste del af jernalderen, som kaldes ældre førromersk jernalder (ca. 500 – 200 f.Kr). En mere præcis datering er desværre ikke mulig.

Figur 7. Eksempel på et hus fra Arildsvej, hvor der er bevaret væggrøft i den ene ende. Desuden ses de tagbærende stolper. I dette tilfælde er der fem sæt.

Figur 8. Netop afrømt hustomt med væggrøft ved Arildsvej.

Vejforløb ved Arildsvej

Ud over spor af huse fra jernalderen blev der også undersøgt et hulvejsforløb i den sydvestlige del af området ved Arildsvej. Vejforløbet ser ud til at svare til det, der kan ses på Videnskabernes Selskabs kort fra 1700-tallet, men hvor gammel vejforløbet er, er det meget svært at fastslå. Der er ingen tvivl om, at mange veje har haft en lang brugstid. Det kan derfor være vanskeligt at sige, om den kan have været i brug samtidig med pladsen, men flere ting taler faktisk for, at dette er tilfældet. Således ser en del af husene ud til at orientere sig efter vejen, hvor de andre steder ofte ligge øst-vest. Ingen af husene ligger på sydøstsiden af vejen eller skæres af denne. Det kunne tyde på at vej og huse har været synlige samtidigt. Det er ikke muligt at bevise, at det skyldes samtidighed. Det kan også skyldes, at både vej og huse forholder sig til terrænet og dermed tilfældigt kommer til at ligge ensartet.

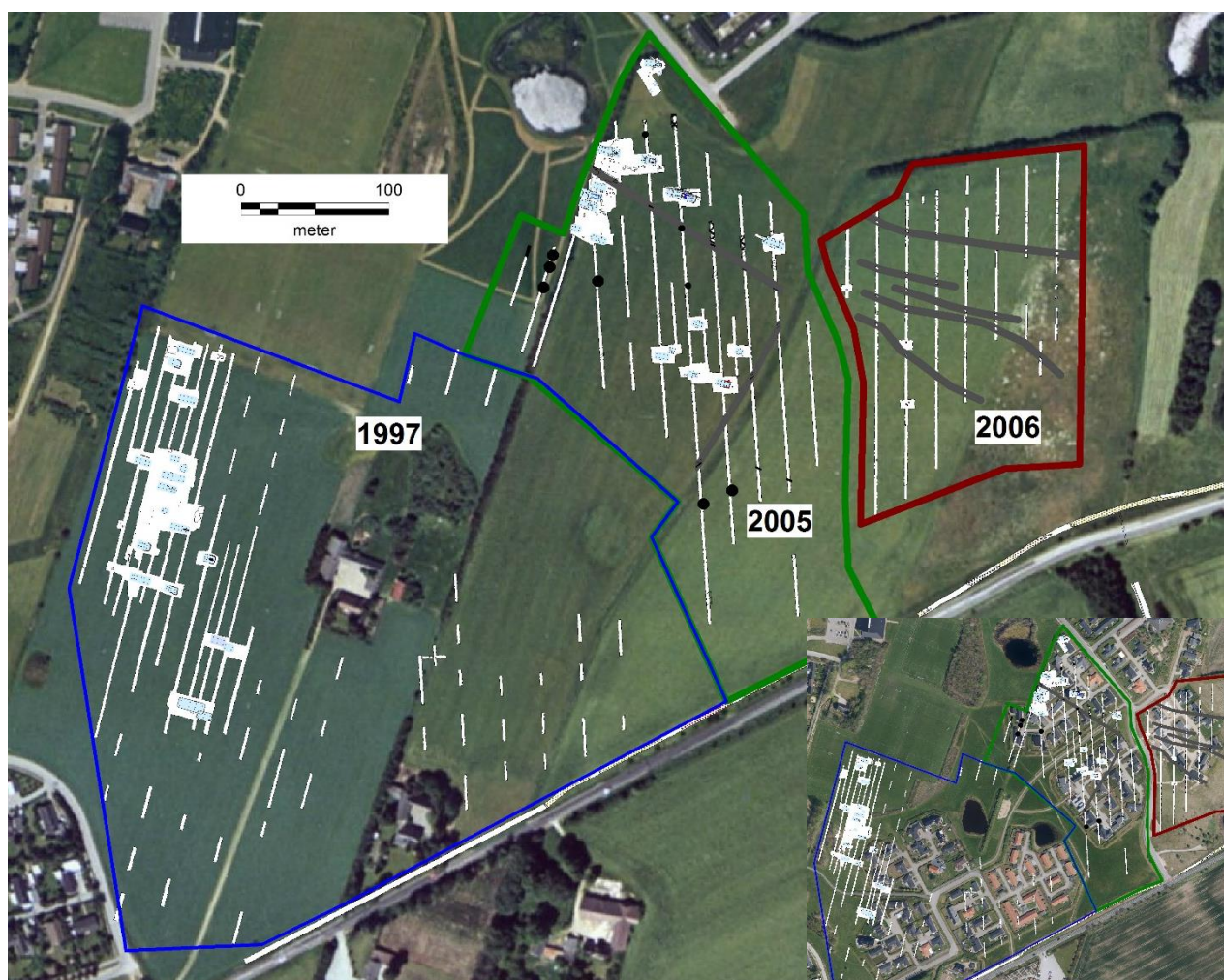

Figur 9. Vejen afrømmet i fladen og rensset ned, hvor den tydeligt fremstår som to hjulspor.

Figur 10. Vejen i snit - her fornemmer man, hvordan den har skåret sig ned i undergrunden, efterhånden som den blev slidt.

Odshøj

Figur 11. Oversigtskort over prøvegravninger og udgravninger i området ved Odshøj over mod Skaldehyvej på baggrundskort fra 1995. På kortet nederst i venstre hjørne fra 2016 fornemmes den nuværende bebyggelsestæthed i området.

Området øst for den store gravhøj Odshøj over mod Skaldehyvej blev udstykket fra 1997 og de næste ti år frem. Derfor blev der af tre omgange foretaget prøvegravninger her. I de to tilfælde førte det til udgravninger af bebyggelser fra jernalderens begyndelse.

1997

På den første etape i 1997 blev der prøvegravet ca. 13 hektar på det, der i dag hedder Skaglen. Herefter blev der udgravet ca. 5000 m² i den nordvestlige del af området, som ligger på samme højning som gravhøjen Odshøj umiddelbart vest for.

Her blev der undersøgt i alt 18 hustomter, der alle dateres til ældre førromersk jernalder (500-200 f.Kr). Desuden fremkom flere såkaldte grubekomplekser, som formentlig er steder, hvor man har gravet ler. Hullerne er så siden brugt til henkastning af affald. I disse blev der da også fundet en del lerkarskår fra pladsens brugstid. Sådanne gruber er meget almindelige på ældre jernalders bebyggelser.

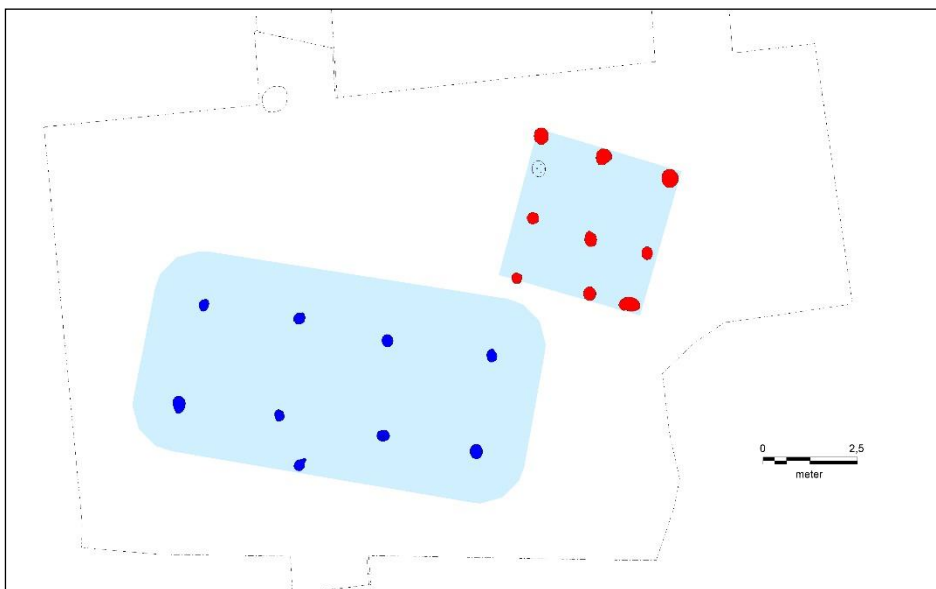
Husene var som ved Arildsvej treskibede huse, hvor der har været beboelse i den ene ende og stald i den anden. De var mellem fem og 18 meter lange og ca. fem meter i bredden. Fire havde bevaret væggrøft i den østlige gavl, men ellers var væggene ikke bevaret.

Figur 12. Odshøj-udgravningen fra 1997, på baggrund af luftfoto fra 1995

I 2005 blev der prøvegravet ca. 6 ha. I alt blev der her udgravet 4000 m² spredt ud over store dele af området. Der blev udgravet 19 treskibede langhuse og en udbygning i form af et "9-stolpeanlæg". Husene var mellem 19 og seks meter lange og ca. seks meter brede. De svarer således til de tidligere beskrevne huse.

En enkelt konstruktion må dog særligt fremhæves. Det er det såkaldte ni-stolpeanlæg. Konstruktionen består af ni stolper sat i et mønster af 3 x 3 stolper på række. Der er formentlig tale om en form for staklade, der har kunne hæve afgrøder fra jorden og sikre det mod dyr i alle størrelser og beskytte mod vind og vejr.

Figur 13. Ni-stolpeanlæg og hus fra Odshøj.

Figur 14. Eksempler på lerkarskår fundet i gruber på bebyggelsen. De tynde rande og båndformede hanke er typiske for den tidligste jernalder.

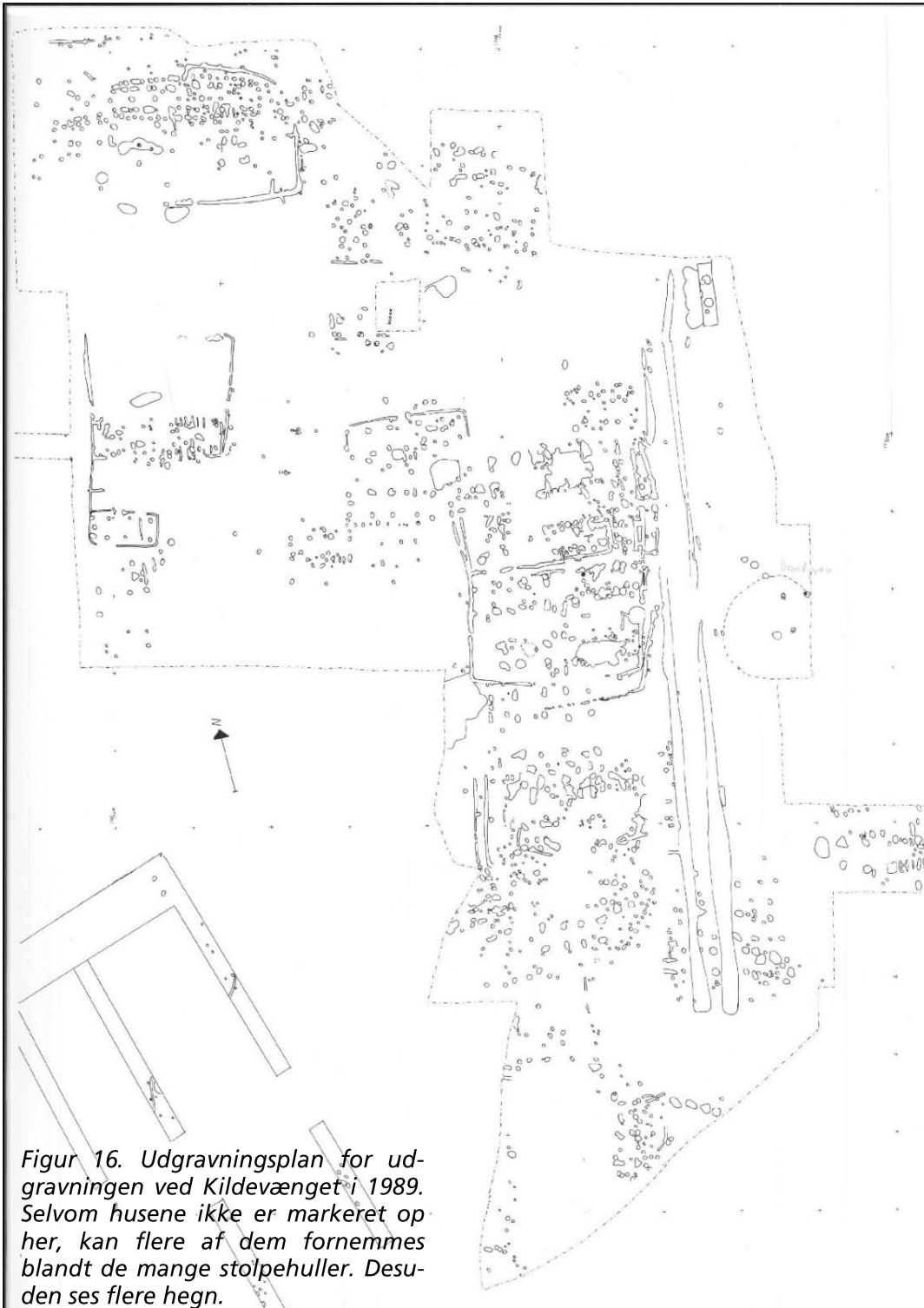

Figur 15. Figur 12. Odshøj-udgravningen fra 2005, på baggrund af luftfoto fra 1995

Kildevænget, Houlkær

Kildevænget ligger kun 500 meter vest for Odshøj og må derfor ses som en del af det samme kulturlandskab omkring de undersøgte bebyggelser. Udgravningen ved Kildevænget i 1989 skal derfor kort præsenteres i denne sammenhæng.

Her blev der ved en større udgravning undersøgt 20 treskibede langhuse fra førromersk jernalder, men fra den sidste del af perioden (200 f.Kr. – Kr.f.) og er altså lidt senere end de øvrige bebyggelser. Husene er generelt lidt større, og der er også fundet enkelte hegnsforløb.

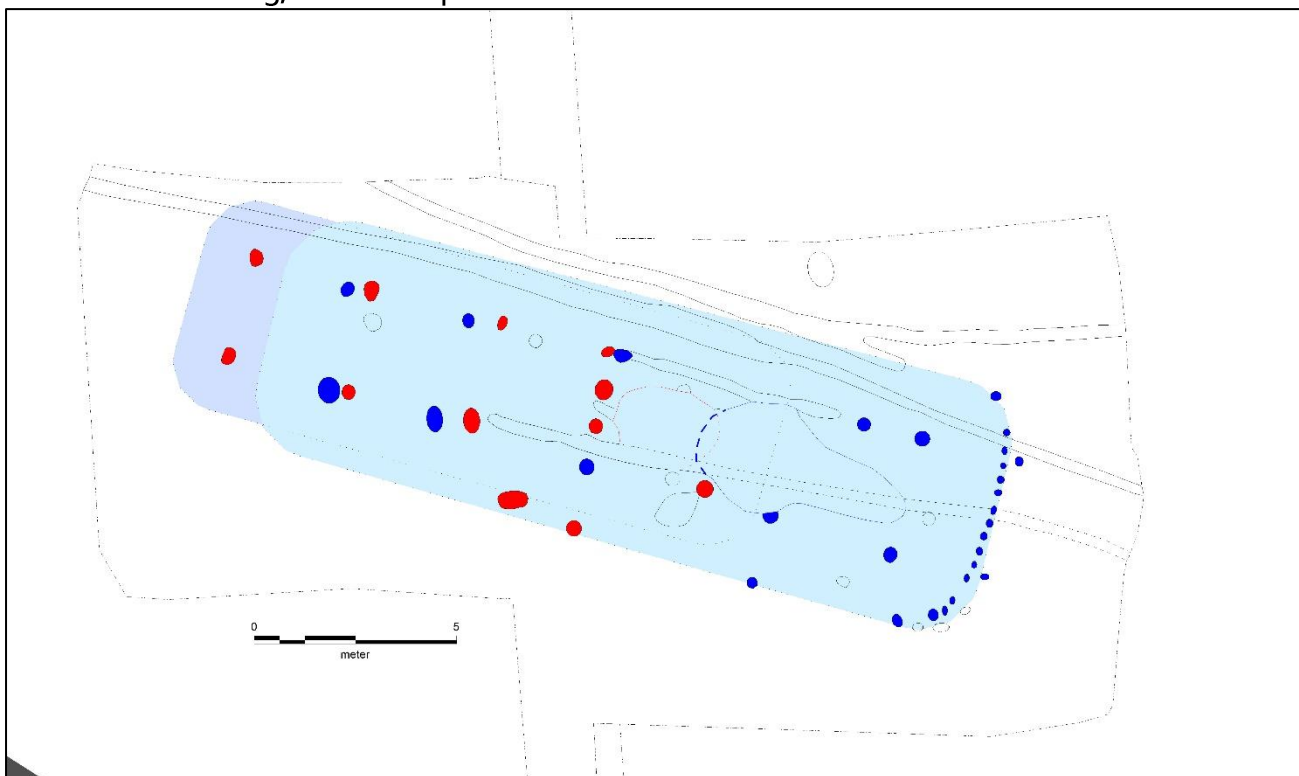
Figur 16. Udgravningsplan for udgravningen ved Kildevænget i 1989. Selvom husene ikke er markeret op her, kan flere af dem fornemmes blandt de mange stolpehuller. Desuden ses flere hegn.

Vejforløbene ved Odshøj

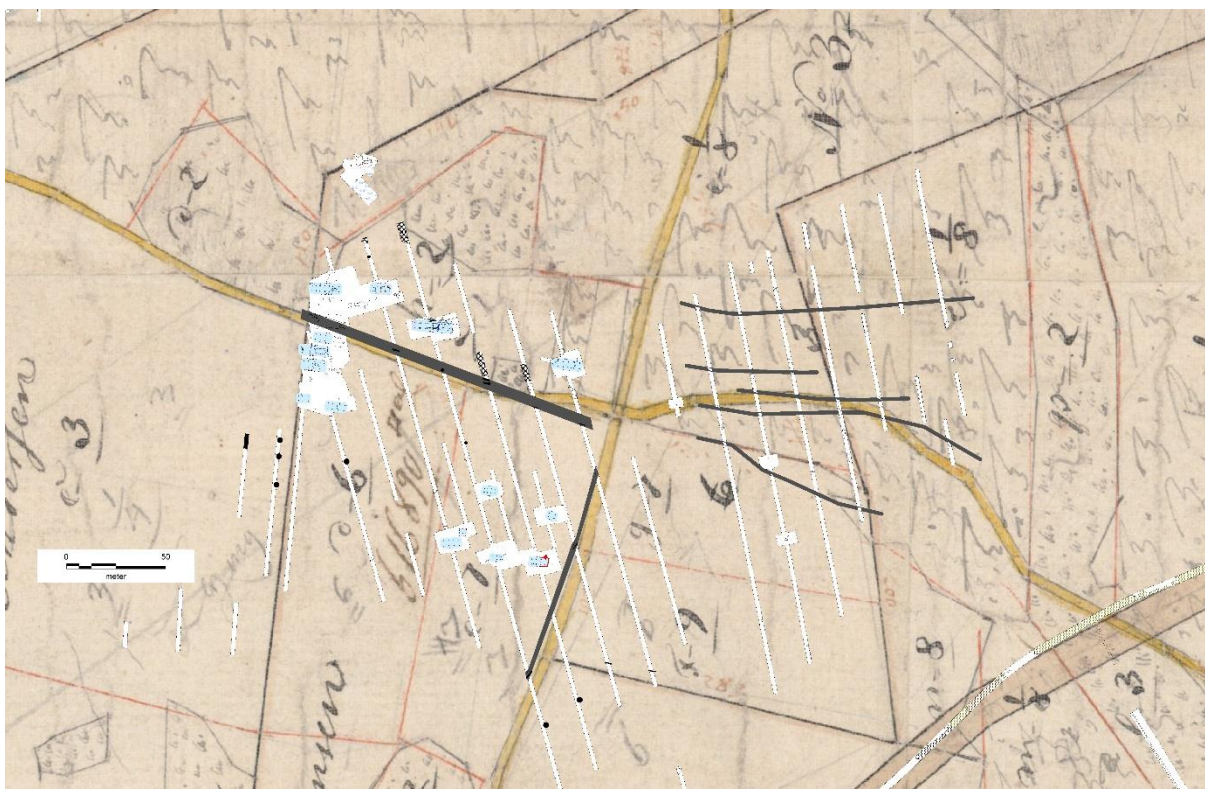
Både i 2005 og 2006 blev der lokaliseret vejforløb ved prøvegravningerne vest for Odshøj. I 2005 blev der ved prøvegravningerne lokaliseret et enkelt forløb gående sydsydvest - nordnordøst samt et par stykker gående fra sydøst mod nordvest, hvoraf en del blev fritlagt i udgravningen.

I 2006 blev der ved prøvegravningen konstateret, at flere hjulspor løb op over skråningen i en slags korridor i en bred vifte med retningen svingende fra sydøst - nordvest til mere stik øst - vest. Som ved Arildsvej er det ikke muligt at komme med en nærmere dateringen. På original kortene fra slutningen af 1700-tallet er de lokaliserede hjulspor registreret som vejforløb, mens de ikke ses på de høje Målebordsblade fra sidste del af 1800-tallet. De fundne hjulspor udbredt i vifteform tyder på, at der er tale om en "vejkorridor", hvor man har krydset slugten øst for og bevæget sig op over bakken, hvor det nu bedst lod sig gøre for at fortsætte mellem vådområderne mod vest.

Det kan således lige som ved Arildsvej ikke afgøres, om vejforløbet har været i brug samtidig med bebyggelsen. I modsætning til ved Arildsvej ligger bebyggelsen på begge sider af vejen. I det udgravede område ligger husene primært ved siden af vejen og med samme orientering af vejen. Et sted krydser vejspor et hus, som ser ud til at være yngre. Det er ikke muligt at sige, hvor meget yngre. Det betyder derfor ikke, at det kan siges med sikkerhed, at vejen ikke kan have fungeret samtidig med bebyggelsen. Det kan blot have været en af de andre vejforløb, der har været i brug, mens netop det hus stod.

Figur 17. Hus med spor af vejforløb inden for samme område. Huset ligger i to faser markeret med henholdsvis røde og blå stolpehuller. Man kan ikke sige, hvilket der er ældst, men vejen ser ud til at være yngre end begge.

Figur 18. Markering af vejforløbene (mørkegrå linjer) på Original 1 kort fra slutningen af 1700-tallet.

Figur 19. Markering af vejforløbene (mørkegrå linjer) på høje målebordsblade fra slutningen af 1800-tallet.

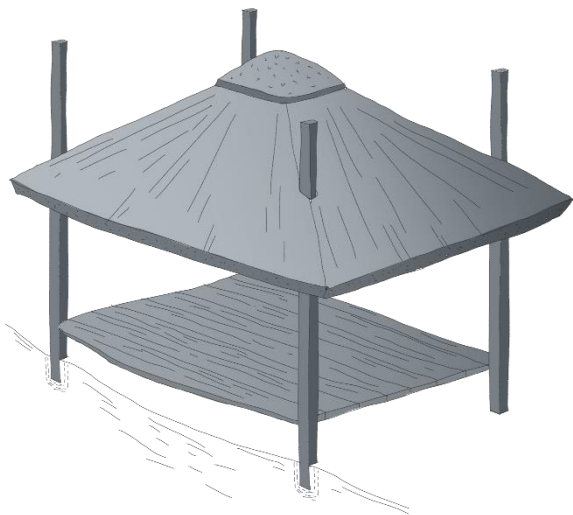
Musikbørnehaven

På den anden side af et lille engområde ca. 150 meter nord for Odshøjs nordøstligste bebyggelse blev der i 2007 undersøgt et mindre område forud for byggeriet af musikbørnehaven. Her fremkom en enkelt hustomt med en staklade og et par råstofgruber.

Figur 20. Oversigt over udgravningen ved musikbørnehaven. Baggrundskort fra 2006.

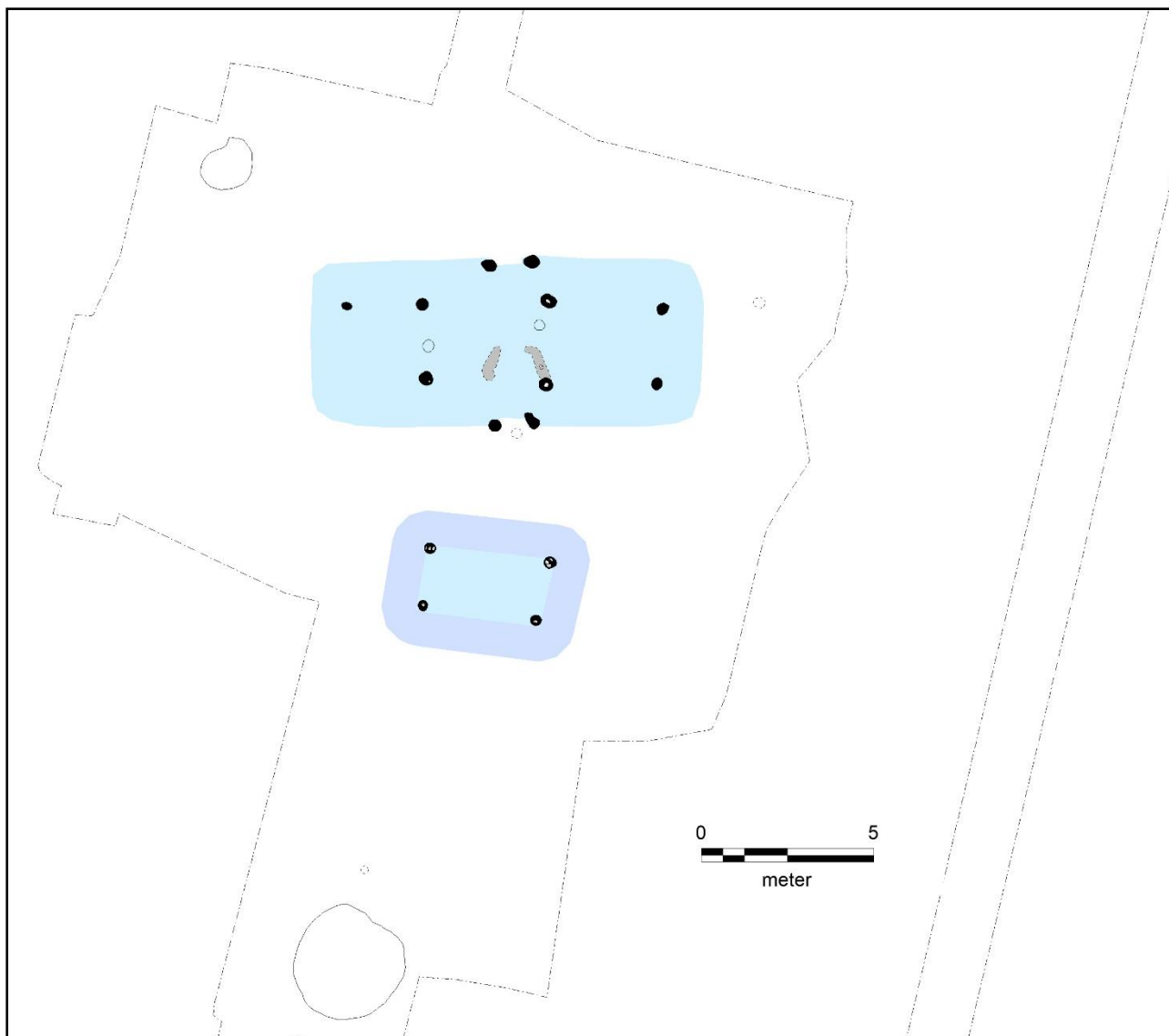
Huset har været ca. 11,5 meter langt og 4,8 meter bredt. Der er fire sæt tagbærende stolper – to sæt i beboelsesenden og to sæt i staldenden. Desuden er der bevaret dørstolper og spor af skillevægge.

Syd for huset lå en lille staklade/fire-stolpeanlæg. Der er formentlig tale om en staklade – altså en bygning uden væg ligesom 9-stolpeanlægget ved Odshøj, men det kan ikke afvises, at der har været tale om et lille hus med kun to sæt tagbærende stolper.

Områderne omkring grunden er ikke systematisk prøvegravet, før de er bebygget, fordi byggeriet er fundet sted på et tidspunkt, hvor det ikke var sædvanen. Derfor kan det ikke siges med sikkerhed, om huset og stakladen er en del af en større bebyggelse. Umiddelbart ser de ud til at have ligget alene.

Figur 21. Rekonstruktions tegning af en staklade, som den kan have set ud. Illustration: Jeanette Nørgaard, © Viborg Museum

Figur 22. Hus og staklade undersøgt ved Musikbørnehaven.

Figur 23. Eksempel på lerkarskår fra gruberne på udgravningen. Som ved Odshøj ses tynde rande og båndformede hanke.

Den tidlige jernalders bebyggelse i et større perspektiv.

Alle de omtalte lokaliteter er fra jernalderens begyndelse. Det er i denne periode, man kender de første landsbyer i Danmark. Umiddelbart er det også oplagt at opfatte de udgravede bebyggelser som netop landsbyer. Det er svært at definere præcis, hvad der skal til, for at en bebyggelse kan kaldes en landsby. En form for fællesskaber og tre enheder /gårde er almindeligvis accepteret som et minimumskrav. Det at flytte sammen i landsbyer har betydet nye krav til den sociale organisation. Man har ikke alene boet tæt sammen, man har også arbejdet sammen. Det har derfor været nødvendigt med en fælles forståelse af, hvordan markerne skulle dyrkes og afgrøderne fordeles. Samtidig har man også skulle forholde sig til nabolandsbyerne og interaktionen med dem.

Som beskrevet ovenfor kan man ikke se de udgravede pladser som øjebliksbilleder, fordi antallet af huse er akkumuleret over en periode på 200-300 år. Her bliver vi udfordret, fordi husene ændrer sig så lidt, at det er svært – for ikke at sige umuligt – at datere et hus nærmere inden for perioden. Der er ingen hegn, som kan vise, hvilke huse der kan være samtidige. Og selvom arkæologer ofte kan datere bebyggelser ud fra lerkar - til tider endog meget præcist - så er periodens lerkar heller ikke så karakteristiske, at det er muligt at datere skårene nærmere end bredt til perioden 500-200 f.Kr. Især fordi der er tale om skår og ikke hele lerkar er en nærmere datering ikke mulig. Desuden findes lerkarskårene ofte i råstofgruber, så det er ikke muligt at knytte dem til et bestemt hus. Summen er altså, at vi ved, at pladserne har været beboet fra mellem 500 (måske lidt senere) og frem til ca. 200 f.Kr, og at alle huse ikke har stået samtidig. Og det er ikke sikkert, at pladserne har været beboet i hele perioden.

Figur 24. Rekonstruktionstegning af landsby fra førromersk jernalders sidste del – altså samtidig med Kildevænget. Tegning Tom Lock.

Umiddelbart må udgravningerne ved Odshøj fra 1997 og 2005 samt ved Kildebakken med deres indbyrdes lille afstand tolkes som den samme landsby, der er flyttet rundt inden for samme ressourceområde. Bebyggelserne er omtrent lige store med ca. 20 huse og regner man med, at hver bebyggelse har ligget der ca. 100-150 år og hvert hus holder ca. 30-40 år, ja så har der været en seks - syv huse i landsbyen. Det er en relativ stor landsby for perioden, men bestemt ikke usandsynligt. Hvilken af de to ved Odshøj, der er ældst, kan man ikke sige noget om, men bebyggelsen ved Kildebakken er helt sikkert den yngste.

Gården, der er udgravet ved musikbørnehaven, ser ud til at ligge alene, ligesom den mulige hustomt, der er undersøgt ved Fristruphøjvej i 2014 (VSM 09923). Så måske har der også ligget en enkeltgård, der ligesom landsbyerne har flyttet rundt indenfor et område. Umiddelbart må den have været en del af fællesskabet i landsbyen eller i hvert fald haft en relation til denne, for det er svært at forestille sig, at de to så nærliggende enheder har kunnet fungere samtidig uden en gensidig forståelse.

Derimod kan bebyggelsen ved Arildsvej opfattes som en nabobebyggelse – formentlig en mindre landsby med tre huse - som tilsvarende Odshøj bebyggelsen har flyttet sig inden for et ressourceområde i løbet af perioden. På nuværende tidspunkt kendes de andre faser af landsbyen ikke. Mest sandsynligt er det måske, at den skal findes syd for og altså i det nu bebyggede område, hvor der desværre aldrig er foretaget en arkæologisk undersøgelse.

Figur 25. Marksystemer fra ældre jernalder i Neckelmann plantage på den digitale højdemodel; reliefkort DHM2015

De undersøgte lokaliteter har således givet os et sjældent indblik i organisationen af landskabet i jernalderens begyndelse. Bebyggelsen har bestået af en blanding af større og mindre landsbyer og i mellem disse også enkeltgårde. Bebyggelsen var generelt placeret højt, men på kanten af slugter eller lavninger. At man nu var organiseret i landsbyer gjorde det nødvendigt med fællesskab omkring dyrkning og ressourceudnyttelse og man har sikkert også haft en klar grænse til naboen – og i dette kan den være udgjort af Mikkelsbæk og/eller Nørre Mølle Å (eller hvad de nu hed den gang).

Ind i mellem er vi heldige at kunne finde spor af datidens marksystemer knyttet til bebyggelserne fra ældre jernalder. De bestod af små markstykker omgivet af digevollinger (små lave jordvolde opstået ved pløjning, rydning af sten fra markerne osv.). Vi kender ikke nogen i direkte tilknytning til de her omtalte bebyggelser, men i Neckelmanns Plan-

Figur 27. Billedet af hulbæltet Hvilmose syd for Foulum. Foto Esben Schlosser Mouritsen.

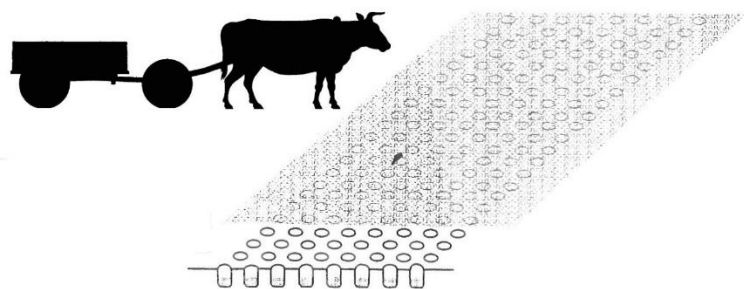
tage ca. 1,5 km fra Arildsvej er der stadig bevaret spor af sådanne systemer. De kan ses på højdemodellen, som lyse linjer. De her bevarede marksystemer kan godt være en del af et større system, som bebyggelsen ved Arildsvej har været tilknyttet, men det kan også være udkanten af nabolandsbyens marker.

Figur 26. Rekonstruktionstegning af marklodderne inddelt med små skel af de sten og det affald fra markerne. Måske har de små volde også fungeret som levende hegn. Illustration: SLKS, Sune Elskær

De lokaliserede vejspor kan som sagt ikke med sikkerhed påvises at være samtidige med lokaliteterne. Som tidligere nævnt er der flere indikationer på, at det kan være tilfældet. Og der har helt sikkert været vejforløb, som har forbundet landsbyerne indbyrdes og videre ud i den store verden. Man kan nemt forestille sig, at de fundne vejforløb har været forbundet. Således kan man følge i jernalderbondens spor, når han skulle på besøg i nabolandsbyen. Det er bestemt ikke usandsynligt, at man har krydset åerne netop neden for landsbyen ved Arildsvej, da det måske har været nemmere at krydse to mindre vandløb end et samlet, som var større.

Selv om det ikke sikkert, at de her undersøgte veje er fra samme tid som bebyggelserne, har vi andre indikationer på, at vejforløbene i jernalderen har været placeret omtrent som dem, vi kender i dag, og at kontrollen af disse har været væsentlige. En anden anlægstype, der dukker op i samme periode, som de

Figur 28. Rekonstruktionstegning af oksetrasket kærre der forsøger at krydse et hulbælte. Frit kombineret efter P.O. Rindel 2001 og P.O. Schovsbo 1987.

her undersøgte bebyggelser, er hulbælter. Hulbælter er en ejendommelig anlægsform, som består af ca. fem meter brede bælter med huller. De er ofte placeret på tværs af kendte vejforløb og ofte i hedeområder mellem bebyggelser. De strækker sig typisk mellem naturlige hindringer, som slugter eller vådområder, og kan være flere kilometer lange. Deres anlæggelse må have krævet samarbejde mellem mange mennesker - formentlig på tværs af landsbyfællesskaber.

De er svære at se som forsvarsanlæg, fordi de kun består af huller og ingen befæstning i højden. De har derimod gjort det meget vanskeligt at færdes på tværs af hulbæltet, særligt med vogn med stive træhjul. Derfor er det foreslået, at de er anlagt for at kontrollere færdslen og måske samtidig markere en grænse, måske ikke mellem enkeltlandsbyer men nærmere mellem landsbysammenslutninger.

Der kendes to hulbælter i Viborg området, som kan nævnes i denne sammenhæng: Et ved Liseborg i vestkanten af Viborg og et øst for i området omkring Foulum. Begge ligger ca. 6 km fra Odshøj.

Figur 29. Kort med placeringen af de to nærliggende hulbælter. Liseborg mod vest og Hvilmose mod øst. De udgravede dele af hulbælterne er markeret med ekstra fed linje, de formodede forløb er trukket op, mens de usikre forløb i enderne er stiplede. Nord for Foulum er der fundet to parallelle hulbælteforløb, og det vides ikke med sikkerhed, hvilket der løber sammen med hulbæltet ved Hvilmose

I den samlede fortælling om jernalderens kulturlandskab i den nordøstlige del af Viborg springer én ting i øjnene – nemlig at gravene mangler. For med ca. 70 udgravede hustomter, som alle må formodes at have været beboet af gennemsnitligt 4-6 beboere, hvor er så de døde henne?

Faktisk er der både ved Arildsvej og ved udgravningerne ved Kildevænget undersøgt mulige grave (se **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**). Men periodens grave er utroligt svære at finde, hvilket hænger sammen med gravskikken. Fra midten af bronzealderen begynder man at brænde sine døde og begrave resterne i urne i kanten af gravhøjene. Ligbrændingsskikken fortsætter ind i jernalderen, men nu begraver man ikke længere i gravhøje, men under flad mark og i Midtjylland begynder man ydermere blot at begrave resterne af ligbålet i en lille grube uden en urne. Gravgaver er der sjældent nogen af, og hvis der er, er der ofte tale om mindre genstande af jern. Kun sjældent er graven stensat som ved Arildsvej. Det betyder, at det er utroligt svært at finde gravene. De pløjes meget nemt væk uden at efterlade sig andre spor end lidt trækul. Og selv i prøvegravninger og muldafrømning i forbindelse med byggeri kan de nemt overses. Så derfor er det ikke så mærkeligt, at gravene mangler. I Sønderjylland kendes flere store begravelsespladser, som er lagt i tilknytning til ældre gravhøje, så måske der oprindeligt har været en begravelsesplads omkring Odshøj? Også ved Arildsvej har der ligget en gravhøj lige syd for, der kan have været udgangspunkt for en gravplads. Faktisk kendes der i Viborg Museums område også en mindre fladsmarkgravplads med urner fra overgangen mellem bronzealder og jernalder, fra udgravningerne forud for byggeriet af Foulum Forsøgscenter (nu Aarhus Universitet 131208-24). Også den lå i tilknytning til en gravhøj.

Figur 30. Stensat formodet grav fra Arildsvej. Kun ganske få stumper brændt knogle er bevaret af den gravlagte og ingen gravgaver. Havde det ikke været for stenene, havde man nok ikke regnet med det var en grav.

At der ved Arildsvej og Kildevænget er fundet enkelte grave, er faktisk heller ikke usædvanligt. Således blev der ved udgravninger i 2006 ved Rishøjen ved Bjerregrav undersøgt flere brandgrave spredt i bebyggelsen (se Kulturhistorisk rapport nr. 71), men de grave, der er fundet på bopladserne, er slet ikke nok til at dække antallet af døde. Som nævnt er gravformen af en type, der betyder, at mange af gravene for længst er forsvundet i forbindelse med dyrkning, byggeri og andet anlægsarbejde. Her ser vi kun glimt af det oprindelige omfang.

Tak til Viborg Kommune for det gode samarbejde i forbindelse med udgravningen.

Relevant litteratur

Ethelberg, Per; Nis Hardt, Bjørn Poulsen & Anne Birgitte Sørensen 2003: Det sønderjyske landbrugs historie: jernalder, vikingetid og middelalder. Haderslev.

Jensen, Jørgen 2003: Danmarks Oldtid – Ældre Jernalder 500 f.Kr. - 400 e.Kr. København.

Nielsen, Mikael Holdgaard m. fl. 2011: Den ældre jernalder på Fyn - det levede liv 500 f.Kr.-150 e.Kr. Odense.

Kulturhistoriske rapporter.

Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012. Rishøjen - bebyggelse fra yngre stenalder og bebyggelse og gravplads fra yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder samt tre grave i én, måske fra yngre jernalder. Bygherrerapport nr. 71. Viborg Museum 2012.

Boddum, Sanne & Mikkel Kiildsen, Lars Agersnap Larsen, Kamilla Fiedler Terkildsen 2015: Arkæologi i lange linjer. 92 km arkæologi, 73 fortællinger, 5.000 års historie. Bygherrerapport nr. 80. Viborg Museum, 2015.

Astrid Skou Hansen. 2012. Hulbæltet ved Liseborg - nye resultater. Bygherrerapport nr. 68. Viborg Museum, 2012.68

Diverse oplysninger

Viborg Museums j.nr.:	VSM G414, F712, 09357
Lokalitetsnavn:	Arildsvej, Odshøj, Musikbørnehaven
Sogn og kommune:	Viborg og Asmild Sogn i Viborg Kommune.
Fund og Fortidsminder:	130815-300, -516. -517 samt 130801-100, -25, -126, -127, -139, -143, -144, -269
Slots- & Kulturstyrelsens j.nr.:	2012-2122-0515, 2003-2122-0999 og 2008-7.24.02/VSM-0030
Bygherre:	Viborg Kommune
Deltagere i udgravningen:	G414 Arildsvej: Arkæolog Mikael Holdgaard Nielsen (Daglig leder og beretningsansvarlig), Arkæolog Martin Mikkelsen, Arkæologistuderende Frederik Callesen, Arbejdsmand Rune Vammen Plesner. F712 Odshøj (2005+2006) Arkæolog Mikkel Kiildsen (Daglig leder og beretningsansvarlig), Arkæologistuderende Sanne Boddum, Arkæologistuderende Maria Thiemke, Arbejdsmand Mogens Sørensen. VSM 09357 Musikbørnehaven: Arkæolog Sidsel Wåhlin (Daglig leder og beretningsansvarlig), Arkæologistuderende Karen Poulsen

Undersøgelsen er betalt af Viborg Kommune.

Om kulturhistorisk rapport

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren/anlægsmyndigheden. Den kulturhistoriske rapport skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.

Viborg Museum udgiver museets kulturhistoriske rapporter i en fortløbende serie, som indtil 2017 har været kaldt bygherrerapporter i stedet for kulturhistoriske rapporter. Rapporterne er tilgængelige på museets hjemmeside – www.viborgmuseum.dk.

Liste over Viborg Museums kulturhistoriske rapporter

1. Båndruplund - en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals - en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brokbakken - en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV - et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej - en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd - en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Højem Andreassen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Gravplads, huse, kirke og agersystemer fra jernalder og middelalder. Njal J. Geertz og Astrid Skou Hansen. 2012.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen.
9. Stenshede - en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006.
10. Ørum Sportsplads - et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005.
11. Sundstrup Øst - en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø - to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelsesspor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
15. Liseborg - et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
16. Lindum syd - langhus fra middelalderen. Jesper Hjermind. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kiildsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007.
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
25. Randrup Mølle - et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wåhlin og Martin Mikkelsen. 2008.

26. Spangsdal II og GI. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klingenberg og Lars Agersnap Larsen. 2010.
27. Bjerring Hede - bopladser og gravplads fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen, Tobias Danborg Torfing og Martin Mikkelsen. 2012.
28. Liseborg Høje - boplads fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgaard - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
32. Rådmandshus - bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kiildsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I - landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.
34. Rugballegård - brandgrave og boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
35. Kokær Høj - bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
36. Birgittelyst - boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej - boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen - boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kiildsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller - en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 - boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup - bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kiildsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave - en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup - boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup - bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Klingenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord - bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 - en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest - aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord - en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark - bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
51. Hjarbækvej - en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest - bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
53. Troelstrup - bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
54. Duehøj Syd - boplads og begravelse fra bronzealderen. Martin Mikkelsen. 2011.
55. Toftum - boplads fra ældre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2011.
56. Hvolris Skovbakke, Hvolris Jernalderlandsby. Martin Mikkelsen. 2011.
57. Låstrup Bakken - boplads fra yngre bronzealder. Bente Grundvad, Sidsel Wåhlin, Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. 2011.
58. Kragssøgård - boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2011.

59. Liseborg Høje II - Små treskibede huse fra y. stenalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. 2011.
60. Korsbakken og Havhus - bebyggelse fra yngre romersk - ældre germansk jernalder Bente Grundvad Nielsen og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2011.
61. Domdalsgård - gravplads fra ældre romersk jernalder, - landsby fra ældre og yngre germansk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Sanne Boddum. 2011.
62. Bygdalgård - bebyggelse fra yngre stenalder til slutningen af bronzealderen. Mikkel Kielsen & Sidsel Wåhlin. 2012.
63. Kærgård, Daugbjerg. En landsby med tekstilproduktion fra yngre jernalder. Mette Klingenberg og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
64. Spangsdal II - Boplads fra yngre bronzealder og/eller ældre jernalder. Sanne Boddum. 2012.
65. Abildal. En boplads fra sen yngre stenalder, samt brandgrave fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2012.
66. Mammen Søndervang - bebyggelse og aktivitetsområde fra yngre bronzealder. Mikkel Kielsen. 2012.
67. Kvorning 9a - boplads fra yngre bronzealder – gravplads og bebyggelse fra yngre romersk jernalder. Sanne Boddum. 2012.
68. Hulbæltet ved Liseborg - nye resultater. Astrid Skou Hansen. 2012.
69. Selli Ager, Aidt. En urnegrav med ringgrøft fra sen førromersk jernalder og en gravplads fra ældre vikingetid. Marianne Greve Iversen, Martin Mikkelsen og Astrid Skou Hansen. 2012.
70. Aalestrup. To bebyggelser fra førromersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
71. Rishøjen - bebyggelse fra yngre stenalder og bebyggelse og gravplads fra yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder samt tre grave i én, måske fra yngre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
72. Begravelser og kirkegårdshegn fra Sct. Mathias kirkegård i Viborg. Jesper Hjermind. 2012.
73. Asmild Klostervej. Bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre middelalder. Lars Agersnap Larsen. 2013.
74. Nederhede. Aktivitetsområde fra yngre stenalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2013.
75. Spangsbjerg. Bebyggelse og skattefund fra yngre jernalder. Astrid Skou Hansen. 2014.
76. Linjearkeologi på et Naturgasprojekt. Martin Mikkelsen. 2014
77. Vammen - bebyggelse fra vikingetid/tidlig middelalder. Lotte Bach Christensen. 2014.
78. Spangsdal II - Flere faser af et gårdsanlæg i Gl. Asmild fra middelalder/renæssance frem til 1800-tallet. Lars Agersnap Larsen. 2014.
79. Hulager - bebyggelse fra ældre bronzealder. Casper Sørensen. 2014.
80. Arkæologi i lange linjer. 92 km arkæologi, 73 fortællinger, 5.000 års historie. Sanne Boddum, Mikkel Kielsen, Lars Agersnap Larsen og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2015.
81. Stanghedevej 13 - bebyggelse fra yngre jernalder. Mikkel Kielsen. 2015.
82. Asmild Mark SV. Bebyggelse fra Bronzealderen. Casper Sørensen. 2015.
83. Vestre Skivevej, Kobberup - Bebyggelse fra yngre jernalder. Ida Westh Hansen. 2015
84. Gullev-Bøgeskov. Bopladsfund fra stenalder, bronzealder og jernalder. Martin Mikkelsen. 2016
85. Sct. Ibs Gade 41, Viborg. En stenkælder. Rikke Isler. 2016.
86. Låstrupbakken II - en boplads fra yngre bronzealder og tidlig ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2016.
87. Hovedgaden 3a, Løgstrup - bebyggelse fra yngre jernalder og aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Ida Westh Hansen. 2016.
88. Sct. Leonis Gade 12 i Viborg. Middelalderlige begravelser til Sct. Drotten Kirke. Gerry Michael Keyes. 2007.
89. Vestergård - Bebyggelse fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Ida Westh Hansen. 2017.
90. Bjerregrav Sydøst. Bebyggelse fra ældre middelalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2017.

91. Bebyggelse fra førromersk jernalder i Viborgs nordlige del. Kamilla Fiedler Terkildsen, Mikael Holdgaard Nielsen, Mikkel Kiildsen og Sidsel Wåhlin. 2017.

